

3 REDAKTIONEN

Iben Engelhardt Andersen, Maria Mortensen, Marianne Kongerslev,
Frederik Tygstrup og Karen Hvidtfeldt Madsen

INDLEDNING

(U)sunde kroppe

Dette nummer af K&K handler om (u)sunde kroppe.

Krop og sundhed er i det senmoderne blevet temaer, der optager stadig større dele af befolkningen, og som i særlig grad antager politisk betydning. Blogs og V-logs om træning og ernæring, ugentlige detox-kure og selvrealisering gennem motion er blevet hverdag for mange. Fra vuggestuernes udvidede sukkerpolitik til virksomhedernes krav om og monitorering af medarbejdernes helbredstilstand, er vi blevet vant til at blive konfronteret med kravet om konstant optimering af kroppen, både æstetisk og i forhold til en given produktivitet. Tv-programmer og kampagner opfordrer os til at "tælle vores æg" og holde styr på den "reproduktive alder"; kropsidealer dyrkes og efterstræbes som et særligt moralkodeks, og kollegaens madpakke scannes for derigennem at afkode en sandhed om individet: Spiser hun kulhydrater, igen!

'Den sunde krop' er blevet en magtmekanisme, gennem hvilken befolkningsgrupper kan opdeles: de sunde og de usunde, de produktive og de uproductive, de værdige og de uværdige. Kategorierne tages ofte for givet som ikke-politiske, private forhold, som det enkelte individ bærer ansvaret for, og ikke sjældent ser vi eksempler på "sundheds-shaming". Et tilbagevendende eksempel er placeringen af det økonomiske ansvar i

kølvandet på sygdomme såsom som diabetes 2, hjerte-kar-sygdomme og lungekræft; tilstande der under en kappe benævnes "livsstils-sygdomme". Dette temanummer fokuserer på dette felt: kroppens og sundheds betydning i forskellige kulturelle kontekster, og indledes derfor med en oversættelse af et uddrag af Georges Canguihems værk *Le Normal et le Pathologique*, skrevet dels i 1943 og dels i årene fra 1963-66.

SUNDHED, NORMALITET OG BIOPOLITIK

Ifølge Georges Canguilhem hører både sundhed og sygdom det levede liv til. Derfor kan forskrifter om det normale, det patologiske og det normative ikke reduceres til medicinske forskrifter. Canguilhem viser, hvordan det patologiske og det normale er uløseligt sammenvævet, fx lever et menneske, der kun har én nyre et normalt liv, der alligevel har særlige betingelser:

Med én nyre er man stadigvæk normal i et miljø og et system med givne fordringer. Men man kan ikke længere tillade sig den luksus at miste en nyre, man må passe på den og på sig selv. ("Sygdom, helbredelse, sundhed" 11-12)

Således forstår Canguilhem sundhed som "en margen af tolerance over for miljøets upålidelighed" (12) Denne tolerance er betegnende for den senmoderne sundheds- og diagnosekultur. I dag konstitueres og defineres kroppen på stadig nye måder, som overskrider vanlige forestillinger om sygdom og sundhed, blandt andet i forlængelse af stadigt nye teknologiske og medicinske muligheder. Mennesker, der tidligere har været opfattet som handicappede eller syge, kan i dag, ved hjælp af proteser, insulin og høreapparat, delvist overskride sådanne kategoriseringer. Plastikkirurgiske operationer kan fjerne arvæv, misdannelser og uønskede kropsdele. Risikoen for influenza kan minimeres ved årlige vaccinationer, og fostre kan diagnosticeres umiddelbart efter undfangelsen. Mulighederne for at visualisere, transformere og forbedre kroppen gennem de nye sundhedsteknologier udvider potentialerne for det enkelte individ til at skabe og tage vare på sin krop, samtidig med at nye diagnoser opstår og sundhedspolitiske ideologier får stadig større spillerum. Det står klart, at vores forestillinger om hvad der er gældende forhold ved den sunde, normale krop ikke er stabile eller uforanderlige. Tværtimod er sundhed og normalitet historisk

situerede forhold, som på forskellig vis virker bestemmende for den måde vi tilgår og taler om kroppen på.

Trods sit store og væsentlige forfatterskab er Canguilhem ikke et kendt navn i bredere kredse. Hans tænkning har ikke desto mindre haft stor indflydelse på den del af den franske forskning, som for alvor er slået an internationalt med blandt andet Michel Foucault og Louis Althusser. I Foucaults introduktion til den engelske oversættelse af *Le normal et le pathologique* bliver Canguilhems betydning for fransk politisk filosofi fremhævet:

Uden Canguilhem forstår vi ikke længere meget af Althusser, althusserisme og en hel række af diskussioner, som har fundet sted blandt franske marxister, vi vil ikke længere fange, hvad der er specifikt for sociologer som Bourdieu, Castel, Passerson, og hvad der gør dem bemærkelsesværdige inden for sociologien; vi vil miste et centralt aspekt af det teoretiske arbejde, som psykoanalytikere har foretaget, især Lacans efterfølgere. Desuden er det i hele den diskussion af ideer, som gik forud for og fulgte '68-bevægelsen, nemt at lokalisere dem, der er skolet af Canguilhem (*The normal and the pathological* 8).

Canguilhem analyserer den produktion og institutionalisering af vidensformer, som finder sted i forhold til sundhed og sygdom omkring starten af attenhundredetallet. Han formulerer kritikker af sundhedsvidenskabelig positivisme og problematiserer betydningen af normalitet og patologi, som ikke er objektive størrelser, men derimod sammenfiltret med politiske, økonomiske og teknologiske kulturer. Canguilhems måde at problematisere vidensproduktion og udfordre den lineære oplysningstænkning har vist sig særlig indflydelsesrig. Hos Canguilhem er videnskabshistorien en fortælling om diskontinuitet, fejl og misforståelser, og han sætter spørgsmålstegn ved forholdet mellem sandt og falskt som entydige modsætninger.

Med afsæt i denne tradition for kritisk tænkning, herunder Foucaults begreber om biomagt og biopolitik, undersøger artiklerne i dette temanummer, hvordan kroppen historisk set tager form, og hvilke politiske, sociale og kulturelle implikationer, forestillinger om krop, sundhed og sygdom har. Således afsøger bidragsyderne nye veje mellem sundhedsvidenskab og humaniora, hvori sundhed og sygdom ikke betragtes som binære modsætninger, men som kulturspecifikke performativer, der iscenesætter og bestemmer forholdet mellem somatik, diagnose, politik, viden og begær.

Hvor sundhedsvidenskaberne sætter fokus på forebyggelse, helbredelse og lindring, fokuserer dette nummer på, hvordan forskellige forståelser af sundhed, sygdom og krop opstår og forandres over tid og i forhold til konkrete kulturelle kontekster.

ARTIKLER I DETTE NUMMER

Artiklerne i dette temanummer af *K&K* angriber emnet sundhed og krop fra dette perspektiv. Et perspektiv, der retter et særligt blik mod sundhedspolitik i den bredeste forstand og spørger, hvilken betydning det har, når kroppen tillægges symbolværdi og betydning. Ivan Lind Christensens artikel "At begribe kroppen: Om socialepidemiologi, livsstil og kausalitetstænkning i det 19. og 20. århundrede" åbner temanummeret med præcis dette perspektiv. Christensens artikel handler om kroppen i det senmoderne, neoliberale samfund og hvordan denne er blevet markør for individets selvforhold, etik og moral. Christensen peger hermed på en særlig epidemiologisk kausalitetstænkning, som lader eksperter såvel som menigmand udsige sandheder om individets livsførelse, risikoforvaltning, moral, selvrespekt og ikke mindst selvdisciplin på baggrund af symbolske læsninger af kroppen. Gennem en historisk analyse af socialepidemiologiens etablering og udvikling i Danmark fra midten af 1800-tallet og udviklingen af risiko-epidemiologien i 1950'erne viser Christensen, at den senmoderne forståelse af kroppen historisk set er unik. Modsat 1800-tallets placering af kroppen, som et led i en større kulturevolutionistisk konstruktion af en social stratifikation, så hæfter en nutidig tilgang til kroppen til særegne individualiseringsprocesser med fokus på sandhed og effektivitet. Kroppen bliver til som tegnet på individets moral og værdi.

Camilla Bruun Eriksen tager et lignede afsæt i sin artikel "Der er en særlig plads i Helvede for dovne børn", som har fokus på Hjerteforeningens computerspil *Life Calculator* fra 2010. Med udgangspunkt i Foucaults teorier om biomagt vises, hvordan spillet, som er tiltænkt undervisningsbrug i folkeskolen, gennem et humoristisk narrativ om konsekvenserne ved usund livsførelse, implicit bærer et biopolitisk og disciplinerende element. Spillet definerer klare rammer for, hvad der kan forstås som det gode liv, og ekskluderer hermed kroppe og valg, der ikke passer ind i spillets gældende sundhedsforståelser. Artiklen udpeger i forlængelse heraf, hvordan spillet

er ladet med affekter, og ved brug af Sara Ahmeds affektteori argumenterer Eriksen for, hvordan spillet etablerer narrativer om frygt og død, som knyttes til fx overvægt og rygning. Sundhed bliver inden for denne ramme et forhold, som skal gøres på en specifik måde, hvis den enkelte skal kunne genkendes som levende og som et leve(værdigt) subjekt.

De næste tre artikler placerer sig på sammenlignelig vis i et felt mellem medier og sundhedsforståelser. På forskellig vis tematiserer Jonathan Leer, Carsten Stage og Maria Mortensen & Karen Hvidtfeldt Madsen, hvordan kroppen sættes i scene igennem aktuel medieåren sundhedsaktivisme. Således undersøger Leer i artiklen "TV-kokken som kønsopdrager: Styring af køn gennem maddannelse i *Jamie's Ministry of Food*, *The F-word* og *Le Chef Contre-attaque*", hvordan køn og klasse får betydning i tre forskellige engelske og franske tv-madprogrammer. De tre programmer har det til fælles, at den mandlige vært påtager sig rollen som 'aktivist', der angiveligt løser sociale problemer med maden som prisme, men samtidig etablerer og fastholder hierarkier mellem legitime og illegitime kønsidentiteter, mænd og kvinder, middelklasse og arbejderklasse-maskulinitet. Leer trækker på den sociologiske og kulturvidenskabeligt funderede *food studies*-tradition og præsenterer Foucaults *gouvernementalitet*s begreb i form af, hvad han betegner som "et gastro-gouvernementalitetsperspektiv", som kobler mad og undervisning i mad til legitimering og delegitimering af bestemte subjektpositioner og moralske regimer.

Det ekskluderede, i form af 'den syge', er også emnet i Stages artikel "Sygdom på sociale medier – som biologisk medborgerskab og affektivt arbejde". I artiklen peger Stage på tilblivelsen af en ny "entreprenøriell sygdomspraksis" ved at analysere den engelske kræftpatient og blogger Stephen Suttons sygdomskommunikation og indbringende crowdfunding. Stage tager afsæt i Nikolas Roses begreb "biologisk medborgerskab" og begrebet "affektivt arbejde", som det beskrives af Michael Hardt, og argumenterer for nye 'sygeroller', hvor patienter i tiltagende grad er deltagende, synlige, aktivistiske og anti-autoritære, samtidig med at intime og affektive patologier sammenvæves med sociale, økonomiske og politiske projekter.

Til sammenligning analyserer Mortensen og Madsen i artiklen "Når smerte er for det fælles bedste. Et kulturanalytisk casestudie" en anden internetbaseret aktivistisk event. Med udgangspunkt i den smerte, som

canadiske Matthew Menczyks gennemlevede i sit forsøg på at slå verdensrekorden ved at lade sig pierce flest mulige gange, argumenterer Mortensen og Madsen, at selvforskyldt smerte har potentiale til at overskride gældende forståelser af smerte og forestillinger om acceptabel sundhedsadfærd. Med reference til Foucaults teorier om krop og magt og et udsnit af aktuel kulturanalytisk smerteforskning, peger Mortensen og Madsen artiklen igennem på, hvordan den kartesianske krop/sind-distinktion overskrides og får betydning som et fænomen ikke bare i den enkelte krop, men også som et fænomen-i-og-af-verden.

Temanummerets sidste tre artikler tager udgangspunkt i fiktive værker. Jacob Ulrich, Jens Bjerring & Mikkel Krause Frantzen og Iben Engelhardt Andersen tematiserer alle på forskellig vis kropslige funktioner, patologier og frygt med afsæt i henholdsvis Marcel Prousts *På sporet af den tabte tid*, Lars von Triers *Melancholia* og populære amerikanske hospitalsserier.

I artiklen "Det sovende subjekt. Medicin, biopolitik og litteratur" retter Ulrich fokus mod søvn som et fænomen, der må forstås som overskridende i forhold til den enkelte sovende krop. Ulrich tager udgangspunkt i nærlæsninger af en række centrale søvnskildringer i Marcel Prousts *På sporet af den tabte tid* (1913-1927) og peger på, hvordan Proust sporer de første stadier i det, Ulrich med henvisning til Giorgio Agamben kalder en ekspropriering af subjektets søvnerfaringer til noget, der ligger uden for subjektet selv. Romanen demonstrerer en forandring i subjektets syn på sin egen søvn, der historisk har en forbindelse til udviklingen af medicinsk søvnvidenskab i løbet af det 20. århundrede. Ulrich argumenterer for at betragte søvn som et emne, der forbinder en sproglig analyse af litterære tekster med bredere socio-kulturelle tendenser og strukturer. I sine undersøgelser af, hvordan søvnen, som en bevidsthedsmæssig mellemposition, får et sprogligt udtryk, identificerer han et diskursivt sammenstød mellem lægens objektive og rationelle sprog og subjektets hverdags erfaringer med søvn.

I artiklen "Depression og/eller apokalypse: Lars von Triers *Melancholia*", viser Jens Bjerring og Mikkel Krause Frantzen, hvordan filmens repræsentation af depression sammenkæder den patologiske og individuelle tilstand med parallelfortællingen om apokalypsen. Artiklen afgrænser i første omgang psykisk sygdom fra den klassisk/romantiske forestilling om sammenhængen mellem 'galskab' og dybere indsigt om verden og

peger på, hvordan depressionen manifesterer sig som manglende evne til at forestille sig en fremtid. Justines depression er en temporal dysfunktion i den forstand, at hun mangler evnen til at planlægge. Således sker der en forhandling mellem filmens tid og depressionens tidslige vakuum samtidig med, at den historiske tid sammenvæves med den narrative tid. Med afsæt i Eve Kosofsky Sedgwicks begreb 'reparativ praksis' og Jean-Pierre Dupuys begreb om 'loop time' argumenterer forfatterne for, hvorledes historiens begyndelse som en åbenhed for radikal kontingens fordrer og forudsætter historiens afslutning. Den eneste måde at undgå katastrofen på er paradoksalt nok ved at acceptere den som værende uundgåelig.

I artiklen "Kirurgiske kærtegn – logik og erotik i medicinsk realisme" viser Iben Engelhardt Andersen, hvordan også moderne amerikanske hospitalsserier balancerer mellem et svært tilgængeligt videnskabeligt fagsprog og et sentimentalt spor, som appellerer til seerens altid potentielt syge krop. Hun argumenterer for, at hvis frygten for sygdom udgør et centralt grundlag for vores samtidige forestillingsbilleder, tilbyder lægeseriernes strategi en dobbelthelbredelse: i det videnskabelige sprog, der forsikrer os om, at sygdommen kan kontrolleres, og i det sentimentale sprog, der terapeutisk genetablerer og fastlægger det normale. Med henvisning til traditionen fra Canguilhem vises, hvordan tv-dramaerne forbinder viden og begær, idet medicinske kategorier sammenflettes med politiske, økonomiske og sociale imperativer.

K&K bringer afslutningsvist to anmeldelser: Nils Gunder Hansen anmelder *Kampen om disciplinerne. Viden og videnskabelighed i humanistisk forskning* (Hans Reitzels Forlag 2015) redigeret af David Budtz Pedersen, Frederik Stjernfelt og Simo Køppe. Anne Fastrup anmelder Anders Engberg Pedersens *Empire of Chance* (Harvard University Press 2015).

Odense/København, december 2015

LITTERATUR

- Georges Canguilhem. "Sygdom, helbredelse, sundhed." *K&K 120* (2015): 11-16.
- Georges Canguilhem, with an introduction by Michel Foucault. *The normal and the pathological* (oversat af Carolyn R. Fawcett og Robert S. Cohen), New York: Zone Books, 1991.

